

Міжнародне право

УДК 343.326

Михайло Кучерук *

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ДОКЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ

У статті на основі історичних подій, які відбувалися в докласичному періоді й містили ознаки терористичних, висвітлено вплив останніх на розвиток стародавніх цивілізацій. Шляхом аналізу законодавства та різноманітних договорів того часу з'ясовано основні тенденції правовідносин у стародавньому світі, спрямованих на протидію тероризму.

Ключові слова: терор, тероризм, протидія тероризму, міжнародно-правові відносини.

Кучерук М. Н. Противодействие терроризму в международном праве доклассического периода.

В статье на основании исторических событий, которые происходили в доклассическом периоде и содержали признаки террористических, освещено влияние последних на развитие древних цивилизаций. Путем анализа законодательства и различных договоров того времени определены основные тенденции правоотношений в древнем мире, направленных на противодействие терроризму.

Ключевые слова: террор, терроризм, противодействие терроризму, международно-правовые отношения.

Kucheruk M. M. Countering terrorism in pre-classical period of international law.

The article is based on the historical events that occurred in the pre-classical period and contained signs of a terrorist, illuminated the impact of the latter on the development of ancient civilizations. By analyzing legislation and various instruments of the time defined the main trends of legal relations in the ancient world, aimed at countering terrorism.

Keywords: terror, terrorism, counter-terrorism, international legal relations.

Сьогодні не викликає сумніву думка про те, що тероризм становить міжнародну проблему, з якою необхідно боротися на комплексних засадах. Реалії протидії тероризму як в Україні, так і у світі свідчать про наявні практичні та теоретичні проблеми боротьби з цим ганебним явищем, дослідження та розв'язання яких є актуальними. З огляду на той факт, що без минулого немає майбутнього, перспективним є напрям вирішення даної проблеми через призму її історичних коренів, зокрема шляхом дослідження міжнародних правовідносин у стародавньому світі, спрямованих на протидію тероризму.

Проблемам правовідносин щодо протидії тероризму (діянь, з ознаками терористичних) у стародавньому світі сучасні учені, як вітчизняні, так і іноземні, приділяють епізодичну увагу, здебільшого розглядаючи це питання крізь призму звичаїв війни. Особливий інтерес викликають праці українських учених В. Антипенка, А. Антипенко, В. Андрієнка, В. Ліпкана, В. Канціра, В. Дрьоміна, Н. Зелінської та ін., у яких розкривається сутність тероризму, його вплив на міжнародне право, надаються рекомендації щодо необхідності внесення відповідних змін у законодавство України. Однак історичний аспект проблеми протидії тероризму вивчено недостатньо.

Метою статті є дослідити правовідносини з протидії тероризму в міжнародному праві докласичного періоду.

Одним із дестабілізуючих чинників у сучасному світі є тероризм, який набув неймовірних масштабів. Наслідками терористичних актів є масові людські жертви, руйнування матеріальних і підрих духовних цінностей, нерідко вони провокують війни, недовіру та ненависть між соціальними, національними і релігійними групами, що сприяє виникненню і поглибленню системних криз. На думку К. Тимінської, здатність сучасного тероризму використовувати досягнення технічного прогресу як у частині озброєності виконавців, так і при виборі об'єктів здійснення терористичних акцій (ядерний, хімічний,

екологічний, біологічний та інформаційний) перетворив його на явище глобального характеру, яке загрожує існуванню цивілізації [11, с. 3]. Терористичний акт, здійснений у будь-якій країні і з висуванням певних вимог, навіть місцевого характеру, має значний вплив не тільки на ситуацію в регіоні, а й на все світове співтовариство, впливає на міжнародну ситуацію зокрема й на міжнародні відносини загалом. Так, згідно з твердженням науковця В. Канціра, «в окремих випадках тероризм відіграє роль детонатора міжнародного конфлікту» [5, с. 185].

Світова спільнота розуміє цю проблему, намагається підвищити ефективність діяльності міжнародних інституцій у протидії окресленому ганебному явищу. Зокрема, у Декларації Генеральної Асамблеї 51/210 від 17 грудня 1996 року, держави – члени Організації Об'єднаних Націй підтвердили своє зобов'язання взаємодіяти в справі запобігання, припинення й ліквідації тероризму та вживати з цією метою всіх необхідних заходів відповідно до їхнього внутрішнього законодавства [7], оскільки вважають його головним викликом людству, який поступово шляхом постійних удосконалень і мутацій стає жажливим інструментом розв'язання міжнародних конфліктів.

Визначну роль у протидії тероризму відіграє міжнародне право, головним завданням науки якого були й залишаються пошук і забезпечення ефективних способів збереження та підтримки миру. За словами О. Широкової-Мурараш, «ескалація тероризму вимагає перегляду ставлення до цього жаху (тероризму), з яким світ увійшов у XXI ст. Перед науковцями та юристами-міжнародниками з особливою гостротою постали питання про природу та сутність тероризму, визначення його поняття, форм, модифікацій під впливом соціально-економічних і політичних трансформацій, про причини виникнення та розповсюдження тероризму, засоби й методи упередження та протидії. Також актуалізувалися питання про міжнародно-правову та кримінальну відповідальність за його скоєння, роль держави у здійсненні протидії тероризму, ефективність міжнародно-правових актів антитерористичної спрямованості, виявлення та усунення прогалин у міжнародному антитерористичному праві тощо» [14, с. 469]. Очевидним є той факт, що для ефективного і досконалого вирішення вищезазначеного необхідно в повному обсязі вивчити проблеми та обумовити можливі шляхи протидії тероризму. Розгляд даного питання безумовно неможливий без з'ясування історії зародження та виникнення тероризму. Однак, важко здійснити історичний зріз проблеми, яка не має однозначного визначення у міжнародній спільноті. Таке визначення дійсно складно зробити, оскільки заважає суб'єктивна оцінка актів терору. Яскравим прикладом цього є ставлення спільноти до бойовика-хамасівця, який розстріляв на автобусній станції в Палестині ізраїльських солдатів та випадкових цивільних осіб. Для одних (палестинців) він є солдатом-героєм, учасником партизанської війни, що вбиває озброєних ворогів свого народу, для інших (євреїв) – терористом, оскільки його жертвою стали невинні люди.

Нині існують понад 100 визначень тероризму, десятки його класифікацій. У той же час, більшість учених дотримуються твердження, що в основі тероризму є симбіоз насильства й страху як насильницько-примусового методу досягнення бажаної мети. Крім того, вчені поділяють також думку, що тероризм є різновидом війни, так як в основі його лежить намагання вирішення існуючого конфлікту будь-яким методом. З огляду на очевидний факт, що до певного моменту понять «тероризм» і «терор» не існувало, для об'єктивності і повноти аналізу правовідносин, що регламентують протидію тероризму, ми розглядатимемо їх також через призму діючих тоді законів та звичаїв ведення війни. Вказану тезу поділяють ряд вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема А. Антипенко зазначає, що «виникнення й формування права збройних конфліктів зумовлюється насамперед прагненням суспільства запобігти злочинам, які спотворюють смисл відкритого протиборства та спрямовуються на невинних, не причетних до збройної боротьби людей. Однак саме такими показниками характеризуються й терористичні злочини» [1, с. 493]. В. Антипенко стверджує, що тероризм є різновидом збройного конфлікту, оскільки визначається як «те, що ґрунтується на конфлікті, насильницькому протиборстві, яке, завдаючи шкоди державі, посягає на міжнародну безпеку та світопорядок і зумовлено

різними політичними, економічними і культурними інтересами груп держав, народів, націй, соціальних груп і рухів за умов використання хоча б однією зі сторін терористичних актів як способу впливу на супротивника для досягнення політичних цілей» [2, с. 23]. Тероризм, – вважає П. Уїлкінсон, – може бути коротко охарактеризований як специфічна форма прихованих, неоголошених і неконвенційних воєнних дій, що проводяться без будь-яких гуманітарних обмежень або правил [16, с. 3]. Єгипетський політолог М. Сід-Ахмед зазначає, що у сучасному високотехнологічному світі «війна у класичному розумінні цього слова стала абсурдною». У той же час, абсурдність війни означає необхідність вирішення конфліктів іншими методами і формами. «Зі специфічної точки зору тероризм може розглядатися як продовження війни, а не лише як політика іншими засобами» [15, с. 101]. Враховуючи вищезазначене, тенденції розвитку правовідносин щодо протидії тероризму у міжнародному праві докласичного періоду ми будемо розглядати через призму саме цих аспектів. Очевидним в даному контексті є також неможливість розділяти історію тероризму від історії власне терору, який також базується на основі залякування. Поняття «терор» запровадив ще Аристотель для позначення особливого типу жаху, який оволодівав глядачами трагедії у давньогрецькому театрі. Ідея використання реального жаху у масовій свідомості задля завоювання й утримання влади – стара як світ. Зокрема, вважається, що він мав місце ще в епоху варварства, коли завойовники чужих земель не визнавали різниці між озброєними ворогами (так званими комбатантами, від англ. *combatant* – той, що бере участь у військових операціях) та мирним населенням. Про перші акти тероризму згадується у Біблії, зокрема т. зв. «кари єгипетські» – покарання, які наслав на Єгипет Творець за відмову фараона звільнити ізраїльтян із рабства. Так, величезні втрати поніс народ Єгипту внаслідок послідовно здійснених терористичних акцій. Люди й худоба масово гинули від отруєння водою, перетвореною на кров, страждали від нашестя жаб, мух. Ураження людей, тварин, «трави польової і дерев» градом (вочевидь, блискавками) і вогнем довершила сарана, «від якої землі не було видно, поїла траву земну, всі плоди деревесні ...». Останньою десятою «карою» стало масове винищування всіх первістків у землі єгипетській – «від первістка фараона до первістка в'язня у в'язниці і все первородне від худоби». У результаті виникла страшна картина: «Не було оселі, де не було мерця» [3].

Ми поділяємо думку О. Буткевич, яка вважає, що докласичний період міжнародного права складався з двох підетапів – стародавнього (більш тривалий) і середньовічного [4]. Причому вже тоді виконання багатьох норм спиралося на досить жорсткий соціальний примус. Саме в цей період виникли ті первинні правові змісти, що згодом збереглися й у міжнародному, і у внутрішньому праві й одержали назву загальних принципів права.

Історичні факти свідчать, що в зазначений період розвитку цивілізації, а саме в середземноморському та індокитайському регіонах, де сформувалися перші державні утворення, тероризм проявлявся у низці дій. Згрупуємо ці дії за напрямками діяльності.

1. Захоплення та утримання влади шляхом вбивств правителів та тримання підданих у покорі за допомогою репресій:

– знищення тирана-правителя древнього міста Сарда на Сході півострова Мала Азія його охоронцем Гигесом (VII ст. до н. е.);

- організоване Марком Юнієм Бруттом і Гай Касієм убивство Цезаря Римської республіки (15 березня 44 р. до н. е.);

- убивство князів Київської Русі Гліба і Бориса, вчинене у 1015 р. Святополком;

- створення єгипетськими фараонами штучного голоду для підданих, які не бажали сплачувати податки й виконувати непомірні повинності, шляхом засипання каналів, по яким поступала до них вода ;

- діяльність у XII ст. т. зв. судово-слідчого органу католицької церкви (інквізиція), який тисячами відправляв людей єретиків на вогнище, тисячами вони гинули в озброєних зіткненнях. Лише в одній битві проти єретиків у м. Безье (1209 р.) було знищено, за свідченням сучасників, до 60 тисяч людей. В околицях цього містечка не залишилося жодної живої людини;

- розправа російського царя Івана IV (1565–1584 рр.) з усіма неугодними князями і боярами за допомогою створеного ним спеціального репресивного органу (опричнина).

Зокрема, на основі доносу (1570 р.) про те, що мешканці м. Великого Новгороду нібито готуються здатися литовському королеві, місто було оточене опричниками, перекриті всі виходи з нього, після чого почалися масові тортури і страти городян. Мешканців міста палили вогнем і скидали у річку Волхов цілими сім'ями, де їх добивали стрільці, що плавали по річці [10, с. 10–15].

2. Діяльність розбійницьких угруповань, які використовували страх і загальне залякування для досягнення своїх цілей:

- у XI столітті на території сучасної Сирії діяла таємна секта ассасинів, бійці якої (так звані фідаї, тобто «ті, що жертвують собою») під впливом гашишу чи гіпнозу завдяки здійсненню різноманітних звірств (вбивства, грабж тощо) тримали в страху всіх мешканців регіону. Їх засновник і керівник Хасан аль-Сабах і досі вважається одним із найкривавіших геніїв зла. Він був ідеологом тероризму, теоретично окреслив контури терористичної держави, котра не має кордонів, чітко визначеної території. Потуга цієї держави концентрувалася в окремих неприступних фортецях. Саме з них каральний меч спрямовувався на голови непокірних, де б вони не були (його послідовником вважають Усаму бен-Ладена) [13, с. 130];

- у I ст. н. е. (66–73 рр.) під гаслами звільнення Іудеї від влади римлян діяло одне з перших терористичних угруповань – секта сікаріїв (сіка – кинджал або короткий меч). Свої акції сікарії проводили головним чином під час масових зібрань, що сприяло ще більшому поширенню страху серед населення, оскільки в «темряві натовпу» ніхто не міг з певністю визначити вбивцю. Зі Старого Завіту і праці Йосипа Флавія відомо, що акти тероризму сікарії здійснювали, переслідуючи і корисливі, і політичні цілі. Так, з політичних мотивів був знищений будинок первосвященника Ананія, знищені палаци представників династії Іродів, спалені зерносковища, виведені з ладу системи водопостачання в Єрусалимі, з метою знищення розписок боржників – спалений публічний архів (фахівці стверджують, що сучасна Ірландська республіканська армія з 60-х рр. діє за аналогічною методикою) [8, с. 50];

- у I ст. до н. е. т. зв. загони самооборони, створені Публієм Клодієм, використовувалися ним як чинник сили в ході вирішення державних і міжнародних справ Римської імперії. Через постійні провокації та конфлікти в 52 р. до н. е. в Римі не були проведені вибори магістрату. Колодій використовував свої загони не лише для досягнення політичних цілей, а й для захоплення чужих земельних володінь, для вимагання грошей у багатих людей шляхом викрадення членів їх сімей [10, с. 13].

У ці ж часи в багатьох країнах існували різноманітні таємні організації, зокрема в стародавній Індії діяли «душители» (здійснювали ритуальні вбивства за допомогою шовкового шнурка), в Китаї подібних таємних організацій було безліч.

3. Знищення матеріальних і духовних цінностей та масові вбивства підкорених народів без будь-яких військових потреб:

- знищення афінянами в 416 р. до н. е. мешканців острова Мелоса, які намагалися дотримуватися нейтралітету під час найбільшої в історії Стародавньої Греції Пелопоннеської війни між союзами грецьких полісів: Делоським на чолі з Афінами і Пелопоннеським на чолі зі Спартою;

- руйнування в 146 р. до н. е. римлянами м. Карфагена, убивство 150 тис. і перетворення на рабів ще 50 тис. його мешканців;

- набіги розбійників під керівництвом Матерна і Булли (II ст. н. е.), що спустошували і спалювали села і міста, викрадали людей (в основному дівчат) у римських провінціях;

- особливою жорстокістю відзначалися ісаврійські пірати (територія сучасної Туреччини) в IV ст. н. е. Лише знищивши всіх членів команди корабля й пасажирів, вони забирали все, не гребуючи навіть предметами, що не мали певної цінності [10, с. 12–13].

4. Прояви погромів та фізичних розправ з родинами можновладців під час різноманітних бунтів селян та повстань рабів. Одне із найбільш відомих і масштабних – повстання Спартака в I ст. до н. е. Чисельність його армії сягала 100 тис. чоловік – раби та збанкрутілі селяни. Вони розорили й знищили значну кількість помість багатих римлян, розгромили декілька легіонів римської армії на чолі з відомими полководцями.

Однак, не маючи конкретної мети, повстанці зазнали поразки й майже повністю були знищені [12, с. 290–291].

Відомо, що вищезазначені цивілізації в долинах Тигра і Євфрату, Нілу, районах Китаю, Індії, Егейського та Середземного морів існували автономно одне від одного, тому можна стверджувати, що міжнародне право цього періоду було переважно регіональним. У кожному регіоні воно розвивалося самостійно. Наявні історичні документи свідчать, що в кожній стародавній цивілізації мали місце стосунки між державними утвореннями, які регламентувалися своїми, у деяких випадках подібними, правовими нормами або підтримувалися звичаями, встановленими в реальних відносинах. Праву рабовласницького періоду широко відома практика укладання міжнародних договорів, аналіз їх змісту також сприятиме з'ясуванню ставлення тогочасних можновладців до діяльності, яка містить ознаки терористичної. Зокрема, у мирному договорі, укладеному в XIII ст. до н. е. між фараоном Єгипту Рамзесом II і царем хетів Хаттушилем III, останні клянуться тисячами своїх богів про те, що між ними буде мир, що вони будуть допомагати один одному у випадках нападу ворогів, вбачаючи протиправними й загрозливими для себе бунти рабів та інші безлади всередині своїх держав, вони «беруть на себе зобов'язання спільно боротися із зазначеними проявами» [9, с. 101–105].

В одному із найстаріших і найповніших законів Хамурапі прослідковується узаконення використання методу залякування підданих. Зокрема, у вступі Хаммурапі наголошує, що оприлюднені ним Закони є божественні й підлягають беззаперечному виконанню, оскільки боги передали йому царство для того, «щоб сильний не притісняв слабого, вдову і сироту». Хамурапі узаконив застосування смертної кари до особи, яка не має практично жодного стосунку до злочину. Так, за побої вагітної, які спричинили її смерть, життям розплачувалася дочка убивці, шкода (смерть) завдана «сину чоловіка», наприклад, у борговому рабстві, «компенсувалася» аналогічною шкодою (смертю) сину винуватця. Потрібно зазначити, що в законах Хамурапі декларується принцип «око за око, зуб за зуб», однак реально він діяв виключно, коли злочинець і потерпілий були рівними. Загалом покарання (його вид, міра) залежали від кастової належності людини [9, с. 151–172].

Війни в Стародавньому Єгипті велися насамперед заради захвату рабів і панування над джерелами води та іригаційними спорудами. Останні давали можливість без перебільшення вирішувати не тільки людські долі, а й життя, оскільки у Єгипті життя було виключно там, де була вода. Вважалося, що ті, хто програв війну, повністю попадали в залежність від переможця. Їх переводили в рабство, забирали майно, але частіше їх вбивали. В ассірійських літописах особливо докладно описуються й вихваляються жорстокість і насильство, які чиняться царями та їхніми воїнами: руйнування каналів, розорення міст, знищення посівів, садів і т. п. Так, ассірійський цар Ашшурбанапал залишив про себе оповідання, що «людей Саїса, Мендеса, Таниса та інших міст, всіх, хто були з ними і задумували зло, від мала до велика вони повалили зброєю, не залишили ані одного з них людини; тіла їх вони повісили на стовпи, здерли з них шкіру, покрили [нею] стіну міста» [9, с. 193–200].

На території нинішньої Індії наприкінці II на початку I тисячоліття до н. е. вже існувало близько двох десятків державних утворень. З огляду на те, що всі індійські державні утворення за своїм правовим становищем поділялися на вищі (щось подібне до королівств), рівні (князівства) і залежні (ослаблі магарадшати), то і відносини між ними регулювалися різними нормами міжнародно-правового характеру, тобто рівності суб'єктів міжнародного права не було. У той же час, давньоіндійське міжнародне право характеризується вищим ступенем гуманності. Доказом даного є закони Ману, в яких підкреслювалося, що війна є крайнім засобом вирішення спорів, коли вичерпані всі мирні можливості. При цьому вводилися певні обмеження у веденні війни, зокрема: вважалося недопустимим вбивати старих, поранених, беззбройних, хворих, полонених. Недоторканністю користувалися храми, їхні служителі, охоронці мостів, колодязів. Заборонялися віроломні способи знищення людей (зубцювати стріли, отруйні стріли і стріли з розпеченими наконечниками). У Стародавній Індії вже склався поділ на комбатантів та не комбатантів (категорія населення, яка вилучалася з воєнних дій) і почала формуватися концепція окремого поняття – жертва війни [9, с. 284–290].

Виникнення міжнародних відносин у Стародавньому Китаї відбувається на межі II і I тисячоліття до н. е., на його території існувало сім великих держав і близько 200 дрібних державних утворень, які постійно між собою ворогували. У той же час можновладці Стародавнього Китаю намагалися налагодити міждержавні стосунки, активно підтримували економічні експансії щодо сусідів, зокрема завдяки контролю й перерозподілу виробництва та торгівлі металу й солі. Тогочасні війни переважно велися за рабів, при цьому декларувався принцип її гуманного ведення, не підтримувалося вбивство скореного ворога, руйнування і спалювання осель, знищення продовольства, посівів, знарядь праці, однак зазначене в багатьох випадках не виконувалося. Незважаючи на те, що збройні конфлікти відбувалися майже постійно, сама війна визнавалася як крайній засіб. Один із успішних полководців того часу Суньцзи зазначав, що «гнів може знову перетворитися в радість, злість знову може перетворитися на милість, але загибла держава знову не відродиться, померлі воїни не оживуть. Тому освічений государ дуже обережний по відношенню до війни, а хороший полководець дуже остерігається її» [9, с. 309–311].

Міжнародно-правові відносини між державними утвореннями, що знаходилися на території Стародавньої Греції, мали значний розвиток, проте він суттєво відрізнявся від того, що панував у Єгипті та дворіччі Тигру і Євфрату (Месопотамія). Основу формування грецького міжнародного права складало вчення про поліс як самодостатню, автономну політичну одиницю, членами якої є тільки вільно народжені грецькі громадяни. Лише вони користувалися повнотою прав і несли відповідальність за долю своєї Вітчизни (зародження поняття «суверенітет належить народу») [6, с. 33].

Греки розрізняли війни законні та незаконні. До перших відносився захист держави від нападу або державна безпека, захист релігійних святинь, виконання союзних зобов'язань, офіційне оголошення війни. Будь-який поліс міг захоплювати землі, які належать варварам (іноземцям). Нейтралізованими і демілітаризованими вважалися території, що належали храмам і носили релігійний характер [6, с. 34].

В епоху еллінізму з'явилися міжнародні звичаї, що розглядалися на той час як норми міжнародного права, порушення яких вважалося дикунством. До таких правил відносилися: не застосовувати на війні отруєної зброї, повертати військовополонених, якщо за них пропонували викуп, не нападати на сусідів без офіційного оголошення війни. Вважалося, що війна – крайній засіб, до якого правителі зверталися, якщо всі інші засоби були вичерпані, і конфлікт неможливо вирішити дипломатичним шляхом. Греки, позиціонуючи себе богами, намагалися демонструвати свою справедливість. Водночас потрібно зазначити, що поняття справедливості вони тлумачили дуже своєрідно. Так, один із правителів союзу грецьких міст – Амфекріону, – Есхен, жажнувшись наслідків, що їх зазнавали грецькі міста під час воєнних конфліктів (їх розграбовували й руйнували), дав клятву і видав закон: «Ніколи не руйнувати міста, що належать союзу амфекріону і не відводити від них воду. Якщо ж який-небудь народ наважиться зробити щось подібне, я оголошу йому війну і зруйную його міста». Тобто давні греки засуджували звірства тільки з боку опонентів, собі ж дозволяли подібне. Наприклад, у них був цілком відсутній інститут режиму полонених, життя яких було нічого не варте. Так, афіняни, захопивши Мілет, умертвили всіх дорослих мілетян-чоловіків, а дітей і жінок прирекли на рабство [6, с. 35].

Міжнародно-правові відносини у стародавніх римлян мали багато схожих рис із грецькими, але були більш розробленими й релігійно обґрунтованими. Так, війну римляни розглядали як виконання волі їхніх богів, тому вони не визнавали ніяких обмежень щодо ведення війни. За римськими законами війни, усе вороже нещадно знищувалося, розграбовувалося, а тих, хто залишився живим, продавали в рабство.

Міжнародне право Середньовіччя ґрунтувалося на нормах стародавнього світу, які під впливом християнства й церкви стали більш гуманними. Зокрема, це яскраво відобразилося в праві війни, де вона проголошувалася проявом Божого суду. Велике значення мали канони лицарського кодексу честі, в основі якого лежали поняття справедливості, шляхетності й гідності. Відповідно до кодексу лицарської честі, війна, оголошена законним способом, припинялася на період релігійних свят (у Божі дні), режим полонених залежав від

соціального становища полоненого – заможного могли відпустити під чесне слово чи за викуп, доля інших мало чим відрізнялася від становища полонених воїнів у рабовласницький період. Захоплене майно визнавалося здобиччю переможця.

На вселенських соборах було проголошено про т. зв. Божий мир – нейтральний статус культових споруд, недоторканність духовних осіб, паломників, вдов, дітей до 12 років, купців і взагалі всіх мандрівників [6, с. 38–39].

Аналіз розвитку відносин між державними утвореннями докласичного періоду свідчить, що, незважаючи на їх автономність, у них сформувалися подібні норми правовідносин щодо протидії тероризму, точніше діянням з використання реального жаху в масовій свідомості для досягнення будь-яких цілей. Водночас, індійський варіант розвитку міжнародного права характеризується значно більшою гуманністю й часом деталізацією цієї гуманності, і це особливо проявилось в питанні регламентації воєнних дій. На думку вчених, зазначене зумовлено тим, що на Сході розвиток рабства не набув таких форм і розмірів, як в регіоні Середземномор'я, і ця обставина породила більш гуманне ставлення до людини.

Беззаперечним є той факт, що в ті далекі роки терор і тероризм все-таки були своєрідним привілеєм «обраних» – можновладців і тих, хто боровся за владу. У цій боротьбі за владу не брали участі, хоча й страждали найбільше, широкі маси. Повстання рабів та селян, які супроводжувалися різноманітними жакливими антигуманними проявами, були хаотичними, без переслідування далекоглядних цілей. Найчастіше повстання відбувалися спонтанно, як відповідь на спричинені приниження. Убивства рабовласників і поміщиків вчинялися з помсти за їх жорстокість, а не через те, що вони належали до відповідного класу або стану.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що з самого початку зародження цивілізації людство почало нагромаджувати досвід як творення зла, так і опору йому. Цей ганебний прийом засуджувався на рівні людської моралі й водночас ефективно використовувався переважно представниками влади у своїх корисливих цілях. Розуміючи велику небезпеку в поширенні й розростанні тероризму, правителі оголошували себе представниками богів на Землі, у «своїх» законах прописували смертну кару за акції стосовно себе з терористичними ознаками, намагаючись у такий спосіб себе вберегти, у т. ч. захистившись статусом недоторканності. У той же час подальший розвиток процесу розв'язання конфліктних ситуацій (як основи тероризму) між можновладцями та простолюдинами сприяв появі в праві такого принципу, як рівноправність сторін у конфлікті, що переріс у принцип міжнародного права – принцип суверенної рівності держав. Військові конфлікти, у яких однозначно використовувалися терористичні акції, спричинили, зокрема завдяки християнству й частково можливості отримання значних фінансових коштів (викупу), формування лицарського кодексу і, як наслідок, – гуманне ставлення до військовополонених та мирного населення. Під впливом християнства та церкви міжнародним співтовариством у нормах ведення війни задекларовано заборону знищення культових споруд, убивства мирних жителів, що в подальшому сприяло виникненню в праві принципу гуманізму, а в міжнародному праві – принципу загальної поваги прав людини. Церкву, зокрема Папу, було визнано основним медіатором у розв'язанні міжнародних конфліктів, а Біблію – основоположним джерелом міжнародного права; на церковних соборах проголошено ідеї *pacta sunt servanda*, рівноправності, мирного вирішення міжнародних спорів як основні принципи міжнародного публічного права.

Список використаних джерел:

1. Антипенко А. В. Терористичний конфлікт як об'єкт регулювання міжнародного права збройних конфліктів / А. В. Антипенко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр.; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2012. – Вип. 67. – С. 493–502.

2. Антипенко В. Ф. Оптимізація антитерористичної системи держави в умовах міжнародної і регіональної інтеграції / В. Ф. Антипенко. – К. : Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного ун-ту, 2007. – 406 с.

3. Біблія. Старий Завіт, кн. Вихід 5-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/ishod.html#g12>

4. Буткевич О. В. Міжнародне право Стародавнього Світу: монографія / О. В. Буткевич. – К. : Україна, 2004. – 864 с.
5. Канцір В. С. Транснаціональний тероризм – корозія архітектури міжнародних відносин / В. С. Канцір // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 810 : Юридичні науки. – С. 184–189.
6. Міжнародне право : [підручник] / В. А. Ліпкан, В. Ф. Антипенко, С. О. Акулов та ін.; заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : КНТ, 2009. – 752 с.
7. Резолюція РБ ООН № 51/210 від 17. 12. 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russia.bestpravo.com/fed1996/data01/tex10556.htm>
8. Рыбаков В. К вопросу о терроризме, или две стороны одной медали / В. Рыбаков // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 3. – С. 49–52.
9. Струве В. В. Хрестоматия по истории Древнего Мира: у 3 т. / под ред. В. В. Струве. – М. : Изд. Министерства освіти РРФСР. – Т. 1 – 1950. – 360 с.; Т. 2. – 1951 р. – 337 с; Т. 3. – 1953 р. – 277 с.
10. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти : [навчальний посібник] / кол. авторів; за заг. ред. проф. В. К. Грищука. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 328 с.
11. Тимінська К. О. Тероризм у світовій політиці : автореферат дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / К. О. Тимінська; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2010. – 16 с.
12. Тищик Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу: [навч. посібник] / Б. Й. Тищик. – Львів : Світ, 2001. – 384 с.
13. Хроника Апокалипсиса // ГЕО. – 2002. – № 9. – С. 130.
14. Широкова-Мурараш О. Г. Становлення науки «Міжнародне антитерористичне право» в Україні / О. Г. Широкова-Мурараш // Держава і право. – 2012. – Вип. 56. – С. 468–478.
15. Köchler H. Terrorism and National Liberation: Proceedings of the International conference on the questions on terrorism / H. Köchler. – N. Y. : IPO, 1988. – P. 101.
16. Wilkinson P. Terrorism versus liberal democracy: The problem of response / P. Wilkinson // The new terrorism: For the Institute for the Study of conflict / W. L. Gutteridge. – Mansell, 1986. – P. 3, 5.

* *Кучерук Михайло Миколайович – аспірант відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України.*

УДК 341.184

Анна Приходько *

СТАНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТАТУСУ ТА ПРАВ КОРИННИХ НАРОДІВ У СИСТЕМІ ООН (КІНЕЦЬ ХХ СТ.)

У статті розглянуто першопочаткові спроби вирішення питання статусу та прав корінних народів у діяльності структур Генеральної Асамблеї, Секретаріату, Економічної та Соціальної Ради та Комісії з прав людини ООН. Здійснено аналіз нормативної бази та діяльності спеціалізованих структурних підрозділів ООН, насамперед, Робочої групи з корінного населення та Робочої групи з проекту декларації про права корінних народів. Досліджено поступове становлення сучасних механізмів ООН з питань корінних народів, визначено послідовність та шляхи розвитку в правовому закріпленні їх статусу шляхом поступового визнання суб'єктності та обсягу прав корінних народів.

Ключові слова: колективні права, корінні народи, корінне населення, права людини, робоча група, система ООН.

Приходько А. В. Становление глобальных механизмов решения проблемы статуса и прав коренных народов в системе ООН (конец XX ст.).

В статье рассмотрены первоначальные попытки разрешения вопроса статуса и прав коренных народов в деятельности структур Генеральной Ассамблеи, Секретариата,